

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA**
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

**Neuroștiințe și fenomenologie. O cercetare
fenomenologic-empirică a experienței religioase**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Copoeru Ion

Student-doctorand:

Cozneac Anamaria-Lorena

2022

Cuprins

Introducere	4
1. O abordare fenomenologică a istoriei religiilor	11
1.1. Evoluția conceptului de fenomen în filosofie.....	11
1.2. Fenomenologia religiei.....	24
1.3. Transcendentalul în filosofie.....	29
2. Analiză comparativă între filosofia transcendentă și meditație	37
2.1. Husserl și reducția fenomenologică.....	37
2.2. Epoché ca și tehnică de meditație.....	42
2.3. Yoga Sūtra lui Patañjali.....	51
2.4. Nirodah ca reducere fenomenologică.....	53
2.4.1. Paralela dintre "nirodah" și "epoché".....	56
2.5. Diferențe între lingvistica indiană și lingvistica modernă.....	69
3. Conceptul de mindfulness	77
3.1. Ce este mindfulness.....	77
3.2. Analogie între reducția fenomenologică și mindfulness.....	90
3.3. Practică terapeutică în psihologie.....	101
4. Intenționalitate între Husserl și Śāṅkarācārya	106
4.1. Conceptul de intenționalitate la Husserl.....	106
4.2. Conceptul de intenționalitate la Husserl și Śāṅkarācārya.....	110
5. Temporalitate și experiență religioasă	126
5.1. Conceptul de temporalitate la Husserl.....	126
5.2. Senzația curgerii timpului în experiența religioasă.....	131
5.3. Timpul mesianic ca și reducție fenomenologic-transcendentală.....	134
6. Neurofilosofie și experiențe transcendente	138
6.1. Teoriile filosofice și psihologice precursore.....	138
6.2. Rezultatele neuroimagistice ale experiențelor transcendente.....	161
6.3. Este posibilă o abordare non-reductivă a neurofilosofiei?.....	166
Concluzii	170
Bibliografie	175

Cuvinte cheie: fenomenologie, reducție, epoché, nirodha, neuroștiințe, religie, meditație, neurofilosofie, mindfulness, intenționalitate, temporalitate, conștiință, RMN, transcendental, fenomen, empiric, psihologie, obiect, Husserl, Patañjali, Śankarācārya

În teza de doctorat cu titlul *Neuroștiințe și fenomenologie. O cercetare fenomenologic-empirică a experienței religioase*, am propus o abordare non-reductivă între fenomenologie și neuroștiințe, exprimată prin sintagma de ”neurofilosofie non-reductivă”. Conceptul de neurofilosofie fiind mai recent apărut, prin lucrările Patriciei Smith Churchland din 1989, o serie de ramificații, în ceea ce privește cercetarea, au luat naștere pornind de la acest concept. După cum descrie Phillip Klar, neurofilosofia este o disciplină științifică controversată care nu are o definiție universal acceptată și o metodologie foarte elaborată.

Printr-o atentă studiere a programului fenomenologic instituit de Husserl, mai exact a metodei reducției fenomenologice care se sprijină pe o nouă concepere a conștiinței, în câmpul a ceea ce este formă a universalității în fiecare domeniu al creației umane, vom corela teoriile fenomenologice cu teoriile pe care se fundează teoriile neurofiziologice în metodele lor experimentale.

Din punct de vedere al fenomenologiei constitutive, obiectele ni se dau în percepția noastră, conform intenționalității lor sau a celor pe care acestea le generează. Ca și condiție indispensabilă pentru demersul nostru filosofic, lumea ni se arată în atitudinea naturală ca lume pe care o descoperim prin experiența noastră perceptivă. Descrierea fenomenologică ne situează în fața unui corpus infinit de teme ce pot fi studiate în vederea clarificării lor. Desfășurăm acest exercițiu al clarificării în vederea înțelegerii unui spectru larg de experiențe religioase, atât cât ne permite cadrul lucrării, din punctul de vedere al fenomenologiei constitutive, care se interesează de modurile în care obiectele se articulează ca obiecte de un fel sau altul, participând la construcția finală a unei lumi constitutive (Copoeru, *Aparență și sens*, 9). Pentru că fenomenologia constitutivă nu vizează adevărul ci se ocupă cu descrierea amănunțită a felului în care percepem obiectele ce ne apar în planul conștiinței, nu am avut în vedere stabilirea validității în ce privește experiențele de natură spirituală sau religioasă discutate în această lucrare. Am urmărit cum apare fenomenul și ce impact are acesta asupra vieții indivizilor din perspectivă fenomenologică și din perspectivă neuroștiințifică pentru a crea o unitate între cele două discipline, luate inițial ca separate. Acestea se vor alătura sub cupola conceptului deja amintit, cel de neurofilosofie.

Pentru a ajunge aici, am tratat extensiv mai multe subiecte în cele 6 capitole din această lucrare. În primul capitol intitulat **O abordare fenomenologică a istoriei religiilor**, am analizat din punct de vedere fenomenologic, în mod nediscriminatoriu religiile cu istoria lor, interesându-ne de experiența religioasă în genere, în același fel în care și Mircea Eliade face referire de obicei, fie că

mai e cunoscută și prin alte sintagme precum experiență spirituală, transcendențială, meditație etc. Am privit fenomenul religios așa cum s-a desfășurat pe parcursul istoriei și cum l-au urmărit alți filosofi, fenomenologi și istorici ai religiei. Am găsit potrivit să clarific cu această ocazie termenul de *fenomenologie*, cum a fost întâlnit în istorie și surprins în diverse texte dar și cel de *fenomen*, descris de Alexander Schnell.

În acest capitol am arătat legătura dintre religie, fenomenologie și religie iar surprinderea elementului sau a fenomenului transcendențial și referirile la acesta în textele religioase scrise, unele chiar și înainte cu câteva mii de ani î.Hr., ne oferă datele necesare pentru continuarea investigației noastre.

În capitolul al doilea, **Analiză comparativă între filosofia transcendențială și meditație**, m-am axat în special pe *Meditațiile carteziane* ale lui Husserl și pe *Yoga-Sūtra* de Patañjali, urmărind asemănările între reducția fenomenologică și meditația de tip yoga, prin alăturarea conceptelor *epoché-nirodah* (evidențiate și de Puligandla în 1970) și felul în care ambele fac referire la o împarantezare a lumii sau o abstragere din atitudinea naturală. Capitolul cuprinde o sinteză a reducției lui Husserl, cu toate cele trei stadii descrise de el, epoché, reducția fenomenologică și reducția transcendențială, cu accent pus pe prima dintre ele, acestea trei găsindu-și de asemenea corespondent între cele trei stadii descrise de Patañjali, *dhāranā*, *dhyāna* și *samādhi*. Pe lângă acestea, am atins o serie de aspecte lingvistice ce reliefează diferențe între cultura indiană și cea modernă, consemnate de Sergiu Al-George, căutând a stabili astfel un dialog între Est și Vest. Nu e exclus ca Husserl să se fi inspirat în alcătuirea sistemului său din filosofia budistă, deoarece într-un manuscris din 1926, cu titlul *Socrate-Buddha*, Husserl vorbește despre budism ca despre o metodă etico-religioasă de purificare spirituală și pacificare la nivel de un înalt merit. El vorbește despre această metodă ca fiind practică cu o coerență internă aproape incomparabilă, alături de o energie și o noblețe a minții. De asemenea Husserl declară că budismul poate fi comparat doar cu cele mai înalte formări ale spiritului religios și filosofic a culturii europene. Propune un contrast viitor între calea spirituală indiană care este ceva nou pentru noi și calea cea veche pe care o numește "calea obișnuită a europenilor" iar prin acest contrast se dorește o revitalizare și o întărire a felului nostru obișnuit de a vedea lucrurile (LAU, Kwok-Ying, *Husserl, Buddhism and the Problematic of the Crisis of the European Sciences*, 228).

Această ciocnire între cele două căi – cea spirituală indiană și cultura europeană care izvorăște din gândirea grecească – aduce aminte de Sergiu Al-George, care în *Limbă și cultură indiană*, descrie același parcurs prezentat de Husserl, enumerând diferențele evidente dintre gândirea indiană și cea europeană. În acel manuscris, Husserl sumarizează înțelegerea lui în legătură cu similaritățile dintre Socrate și gândirea indiană, întrebarea lui fiind dacă gândirea indiană a produs o știință a

ființei, sau măcar a luat act de posibilitatea dezvoltării acesteia, în același mod în care dezvoltase tehnici de atingere a beatitudinii/extazului.

În capitolul al doilea, am evidențiat felul în care două filosofii sau orientări cu diferențe inclusiv lingvistice, se întâlnesc în punctul comun al unui exercițiu ce necesită o suprimare a oscilațiilor mentale sau o abstragere din atitudinea naturală, această distanță dintre ele fiind lărgită inițial în timp și datorită diferențelor de limbaj.

În capitolul al treilea, **Conceptul de mindfulness**, am prezentat definițiile și înțelesurile cele mai recente pentru termenul de *mindfulness*, relaționate în special cu practica terapeutică din psihologie și am evidențiat legătura cu tehnicile de meditație vechi de mii de ani, cum ar fi cele provenind din yoga și budism. Introducerea mindfulness-ului în context terapeutic a câștigat o dublă valență prin studiile experimentale din ultimii zeci de ani, prin recunoașterea actului religios-meditativ și din punct de vedere științific. Prin urmare, o serie de asemănări dar și diferențe se pot realiza între mindfulness și reducția lui Husserl. În alt subcapitol am prezentat rezultatele studiilor experimentale în ce privește mindfulness-ul ca terapie cu rezultate asupra sănătății. Ecourile meditației în mindfulness sunt reintegrate prin aceasta în contextul terapeutic actual. Această integrare devine din ce în ce mai larg acceptată, în urma studiilor științifice și a experimentelor realizate în domeniul psihologiei.

Am subliniat felul în care concepte apărute în ultimii zeci de ani prin curentul psihologiei actuale își găsesc rădăcinile în religiile vechi de mii de ani și astfel am putut realiza și corelația cu metoda reducției lui Husserl.

În capitolul al patrulea, **Intenționalitate între Husserl și Śankarācārya**, am explicat conceptul de intenționalitate la Husserl, prin prisma altor fenomenologi care au mai analizat problema înainte, cu istoria formării conceptului iar în alt subcapitol am încercat să trasăm o serie de asemănări între conceptul de intenționalitate la cei doi autori, cu mențiunea că Śankarācārya, creator al doctrinei Advaita Vedanta, s-a născut în anul 700 î.Hr. Din aceste investigații a reieșit că intenționalitatea este strâns legată de conceptul de conștiință dar și de temporalitate, și percepție, neputând vorbi de unul dintre ele fără să facem apel și la celelalte.

În această secțiune am arătat modul în care problema intenționalității transgresează filosofii, abordări și culturi diferite în timp, ajungând să intereseze chiar și pe cei mai mari practicanți ai diverselor sisteme religioase indiene.

În capitolul al cincilea, **Temporalitate și experiență religioasă**, prezentăm conceptul de temporalitate la Husserl în viziunea lui Nicolas de Warren iar în celelalte subcapitole analizăm senzația curgerii timpului în experiențele religioase și timpul mesianic la Agamben.

Am arătat felul în care meditația sau reducția prezentificată este condiționată de curgerea continuă a timpului și am încercat să înțelegem mai bine constituirea prezentului și conceptul de prezent-trecut sau pierdut. O legătură între temporalitatea lui Husserl și experiențele transcendente este că felul în care experiențele transcendente se constituie în momentul curgerii timpului și efectul asupra indivizilor după revenirea din acel prezent care pe urmă a devenit trecut, are loc într-un mod similar cu reîntoarcerea în atitudine naturală după efectuarea reducției.

În capitolul al șaselea, **Neurofilosofie și experiențe transcendente**, prezint conceptul de neurofilosofie așa cum a fost inițiat de Churchland, cu o sinteză asupra teoriilor filosofice și psihologice precuroare dezvoltării conceptului, câteva dintre ele fiind cartezianismul, localizaționismul, pozitivismul logic, empirismul, naturalismul, reducționismul, teoriile lui Popper despre reducționism, fizicalismul, etc. dar și teoriile fenomenologice ale lui Husserl.

Neurofilosofia s-a dezvoltat începând cu naturalizarea filosofiei ca parte din prerechizitele sale iar preocupările sale vizează concepte care îi interesează deopotrivă și pe filosofi, cum ar fi cel de conștiință, sine și liber arbitru.

Principiile de bază referitoare la posibila conexiune dintre neuroștiințe și filosofie (conform lui Klar, *What is neurophilosophy: Do we need a non-reductive form?*, 2702) sunt:

- Naturalizarea filosofiei
- Ramuri ale filosofiei și legătura cu științele empirice
- Metodologie empirică și filosofică și
- Poziție față de creier și minte sau conștiință

În subcapitolul **Rezultatele neuroimagistice ale experienței transcendente** prezentăm doar câteva dintre investigațiile empirice din întreaga literatură existență pe subiect, cum ar fi rezultatele lui Metzinger și Gamma în articolul "Chestionarul experienței fenomenale minimale: Spre un profil fenomenologic a experiențelor 'conștientizării pure' ale celor ce meditează" sau cele cuprinse de John Hick în cartea sa, *Noua frontieră a religiei și științei: experiența religioasă, neuroștiința și transcendentul*. Prin imagistica de rezonanță magnetică (RMN), se observă o activare specifică a unor zone din creier atunci când sunt experimentate o serie de trăiri religioase, de la cei ce practică diverse forme de meditație, yoga, vipassana, până la trăirile călugărilor budiști sau ale călugărițelor franciscane.

În ultima parte a capitolului care exprimă și ideea fundamentală și scopul acestei lucrări, amintite și la începutul prezentării – și anume, *Este posibilă o abordare non-reductivă a neurofilosofiei?* – prezentăm cele trei direcții ale neurofilosofiei conturate în ultima vreme și anume: **1. abordarea reductivă** în care teoriile se reduc la creier, ele depinzând în cea mai mare parte de rezultatul investigațiilor RMN sau prin alte forme computerizate, inițial derivând din filosofia neuroștiințelor; **2. paralelismul dintre filosofie și neuroștiințe**, rămânând separate sau bine delimitate chiar și în interiorul filosofiei științei și **3. abordarea non-reductivă** care este bidirecțională, complementară și prin care nu se cade într-o formă extremă de reducționism neuronal, conform lui Philipp Klar, fiind luate în considerare atât partea teoretică cât și cea evident-empirică. În sprijinul acestei abordări vin lucrările lui Schopenhauer din 1819, *Lumea ca voință și reprezentare* care este considerat primul neurofilosof de către Northoff și Göhmann prin faptul că a introdus creierul în mod explicit în investigația filosofică ceea ce a condus la o abordare bazată pe minte decât una bazată pe creier. De asemenea, Merleau-Ponty, cu lucrarea *Fenomenologia percepției* este considerat tot unul dintre părinții neurofilosofiei ce a realizat o legătură între creier și corp și percepție și imaginație. De asemenea, Karl Popper a argumentat în favoarea unui dualism substanțial ontologic între minte și creier. De asemenea tot aici amintim și pe Francisco Varela, neurosavant și filosof, care creează conceptul de neurofenomenologie în 1990 care ia în calcul experiența fenomenală subiectivă modelată de aspecte ale intenționalității, sinelui, a punctului de vedere, și a sentimentului de sine ca reale astfel încât fenomenologia să nu poată fi redusă la o simplă activitate neuronală în creier. Tot el a vorbit despre conceptul de *embodiment* în care funcțiile senzor-motorii ale creierului sunt în legătură directă cu corpul, iar legătura acestuia din urmă cu mediul este văzut ca un factor constitutiv pentru conștiință.

Având în vedere aceste trei forme descrise, în această teză, am parcurs calea pornind de la o viziune reductivă propusă de Churchland Patricia Smith și Metzinger&Gamma – pe care John Bickle, filosof american o mai numește filosofia neuroștiințelor – la o viziune non-reductivă a neurofilosofiei propusă de Klar care este bidirecțională.

În concluzie, pendularea între concepte din științe și orientări aparent diferite sau acceptate ca diferite ori căpătând valențe noi în timp, fiecare din cauza delimitărilor sale cu limbajul, jargonul, și metodologia specifică fiecărei în parte, face apel la o transgresare a acestor limite și pătrunderea pe tărâmurile aparent străine pentru realizarea unui ideal propus și de Husserl, a unei științe universale care să cuprindă, printr-o unificare, toate științele.

Contribuția pentru științele empirice din partea fenomenologiei poate să ofere un cadru teoretic necesar evitării producerii unor erori iar contribuția științelor empirice – și în acest caz, în special a neuroștiințelor pentru fenomenologie – poate oferi acel element de evidență necesar unui cadru pur

teoretic. Sunt de părere că în acest caz, unele dintre limitele cele mai mari le constituie cele de limbaj și de cadru gnoseologic dar și de atitudine și interes, în ultimă instanță, deoarece în cazul cercetării – deopotrivă empirice și fenomenologice – există interese comune precum conștiința, problema sinelui cu statutul său ontologic (existență și realitate), liberul arbitru, senzația curgerii timpului etc. Totuși neuroimageria și-a concentrat investigațiile în astfel de probleme abia în ultimii 35-40 de ani, iar tehnologia în ceea ce privește aceste instrumente de scanare a creierului nu era dezvoltată în vremea lui Husserl, la nivelul la care este azi. Prin urmare, nu putem cunoaște modul în care Husserl ar fi perceput această alăturare.

Fenomenologia transcendențială, vine să umple golurile pe care științele pozitive, precum psihologia, le au despre viața interioară psihică umană, și împreună cu fenomenologia religiei poate să ofere de asemenea o înțelegere mai bună asupra rezultatelor neuroimagistice în ceea ce privește fenomene intra-psihice precum experiențe de meditație spirituală și experiențe mistico-religioase. De altfel, unul dintre contemporanii lui Husserl care a observat asemănări între reducție și filosofia budistă a fost Eugen Fink, asistentul său, – fapt consemnat de Dorion Cairns, unul dintre elevii lui Husserl, în cartea sa *Conversații cu Husserl și Fink*. Privind din ambele sensuri, din prisma domeniilor contrar aparente, respectiv dinspre neuroștiințe înspre filosofie, și dinspre filosofie înspre neuroștiințe, poate avea loc o înțelegere aprofundată și o lărgire a orizontului cunoașterii necesare pentru cercetări viitoare în ambele domenii. Acesta este și scopul lucrării prezente.

Din punctul de vedere al neuroștiințelor, despre acest tip de experimentare al unui astfel de fenomen religios ar putea să se spună sau ar putea fi definit pur și simplu fără nici o conotație filozofică sau religioasă, o colorare sau o activare a porțiunii x din creier. Din aceasta rezultă că avem nevoie de o înțelegere clară a fenomenului în plan transcendențial ca să putem accepta și teoretiza ceea ce ne propune știința în obiectivitatea ei prin instrumentele ei de măsurare.

Consider că această lucrare poate interesa deopotrivă atât filosofi ai religiei, fenomenologi, indologi, neurosavanți, cognitiști, psihologi și – nu în ultimul rând – practicanți ai diferitelor forme de manifestare religioasă, oferind un cadru nou de lucru chiar și celor nefamiliarizați cu domeniile sau cu termenii utilizați.

Bibliografie (selectivă)

Cărți

- AL-GEORGE, Sergiu, *Limbă și gândire în cultura indiană*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1976
- CAIRNS, Dorion, *Conversații cu Husserl și Fink*, traducere de Remus Breazu, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2018
- CHURCHLAND Patricia, Smith, *Neurofilosofia. Spre o știință unificată minte-creier*, trad. din engl. de Teodora Lucescu, Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2020
- COPOERU, Ion, *Aparență și sens. Repere ale fenomenologiei constitutive*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000
- DESCARTES, René, *Meditații metafizice*, trad. Ion Papuc, Editura Crater, București, 1997
- ELIADE, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase, Vol. 2: De la Gautama Buddha până la triumful creștinismului*, Editura Universitas, Chișinău, 1992
- ELIADE, Mircea, *Patañjali și Yoga*, Editura Humanitas, București, 1992
- GAUDAPĀDA, *Advaita-Vedānta: textele fundamentale*, Ed. Herald, București, 2010
- HICK, John, *Noua frontieră a religiei și științei. Experiența religioasă, neuroștiința și transcendentul*, traducere în română de Alexandru Anghel, Editura Herald, București, 2012
- HUSSERL, Edmund, *Meditații carteziene*, traducere, cuvânt înainte și note de Aurelian Crăițu, Editura Humanitas, București, 1994
- HUSSERL, Edmund, *Conferințe pariziene și alte scrieri filosofice*, Editura Paideia, București, 1999
- HUSSERL, Edmund, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică. Cartea I: Introducere generală în fenomenologia pură*, trad. din germană de Christian Ferencz-Flatz, Editura Humanitas, București, 2011
- HUSSERL, Edmund, *Ideea de fenomenologie și alte scrieri filosofice*, Editura Grinta, Cluj Napoca, 2002, pp.91-108
- HUSSERL, Edmund, *Fenomenologie și hermeneutică în scrieri de referință*, Ediție, traducere, note și comentarii de Alexandru Boboc, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2013
- HUSSERL, Edmund, *On the phenomenology of the Consciousness of Internal Time (1893-1917)*, Vol.4, translated by John Barnettt Brough, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, 1991
- PATAÑJALI, *Yoga-Sūtra*, Introducere, comentarii și note: Satyānanda Paramahansa, traducere și îngrijire ediție: Walter Fotescu, Editura Herald, București, 2012
- Sacred Books of the East, The Vedanta Sutras, Part I, vol.34, 1984-1988*, Editor Max Muller, Translated by George Thibaut, Editura Motilal Banarsidass, Delhi

ŚAÑKARĀCĀRYA, Ādi, *Advaita Vedanta*, Vol. 1: *Prakaraṇa-grantha-în texte*, trad. Vlad Șovărel-Paulești, Ed.Suriya Publishing, 2013

SCRIMA, Andrei, *Experiența spirituală și limbajele ei*, Editura Humanitas, București, 2008

SCHNELL, Alexander, *Ce este fenomenul*, trad. din franceză de Remus Breazu, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2019

Vijñāna Bhairava. O sută douăsprezece metode de unire cu divinul, traducere și îngrijire ediție: Ioana Vrăbiescu și Vlad Șovărel, Editura Herald, București, 2012

VELASCO, J.M, *Introducere în fenomenologia religiei*, traducere de Cristian Bădiliță, Polirom, Iași, 1997

WARREN, Nicolas de, *Husserl și promisiunea timpului. Subiectivitatea în fenomenologia transcendențială*, trad. din engleză de Alexandru Bejinariu, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2020

ZAHAVI, Dan, *Fenomenologia lui Husserl*, trad. din engleză de Iulian Apostolescu și Ioana Zamfir, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2017

Articole

ÅKE, Sander, Phenomenological reduction and yogic meditation: commonalities and divergencies, *Journal of East-West Thought*

BRITTON, W. B., Lindahl, J. R., Cahn, B. R., Davis, J. H., & Goldman, R. E. Awakening is not a metaphor: the effects of Buddhist meditation practices on basic wakefulness. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1307, 2014, 64–81

BROWN, Kirk Warren & Shari Cordon, *Toward a Phenomenology of Mindfulness: Subjective Experience and Emotional Correlates*, capitol extras din Brown, Ryan and Creswell, 2007

DAVIS, Jake, and Evan Thompson, *Developing Attention and Decreasing Affective Bias: Toward a Cross-cultural Cognitive Science of Mindfulness*, 6 Nov. 2017

FRED J.Hanna, Rigorous intuition: consciousness, being and phenomenological method, De Kalb, Illinois, Transpersonal Institute, *The Journal of Transpersonal Psychology*, Vol.25, No.2, 1993

GAMMA A, Metzinger T., The Minimal Phenomenal Experience questionnaire (MPE-92M): Towards a phenomenological profile of “pure awareness” experiences in meditators., *PLoS ONE* 16(7): e0253694., 2021

JOHANSON, Gregory, J., The use of mindfulness in psychotherapy, *Annals of the American Psychotherapy Association*, 2006

KLAR, Philipp. What is neurophilosophy: Do we need a non-reductive form? *Synthese* 199 (2020): 2701-2725

KRAMER, R. S., Weger, U. W., & Sharma, D. The effect of mindfulness meditation on time perception. *Consciousness and cognition*, 22(3), 2013, 846–852.

LAU, Kwok-Ying, *Husserl, Buddhism and the Problematic of the Crisis of the European Sciences*, The Chinese University of Hong Kong, HKSAR, 2016

PULIGANDLA, R., *Phenomenological Reduction and Yogic Meditation*, *Philosophy East and West*, University of Hawaii Press, Vol. 20, No. 1 (Jan., 1970), pp.19-33

SURYA, Kanta, Maharana, *Phenomenology of Consciousness in Ādi Śamkara and Edmund Husserl*, *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, Volume 9, Edition 1, 2009